

Як право на вибір закладу освіти пов'язане із соціальною різноманітністю в закладах освіти?

PISA

PISA у фокусі #96

Як право на вибір закладу освіти пов'язане із соціальною різноманітністю в закладах освіти?

Частка 15-річних учнів і учениць, які навчаються в закладах освіти, що зараховують учнівство за місцем проживання, скоротилася на 20 процентних пунктів або більше з початку 2000-х до 2015 року в Данії, Гонконгу (Китай), Ісландії, Японії, Швеції та Сполучених Штатах. В інших 28 країнах ОЕСР, з яких отримані відомості, що можна порівняти, скорочення складає в середньому 6 процентних пунктів. Ці результати свідчать про більші можливості вибору закладу освіти для сімей.

У країнах, де учнівство здебільшого зараховується до навчальних закладів за місцем проживання, заклади зазвичай мають подібні соціально-економічні характеристики. Навпаки, у країнах, де зарахування за місцем проживання менш розповсюджене, спостерігається тенденція до того, що учнівство з низьким соціально-економічним статусом концентрується в невеликій кількості навчальних закладів.

У більшості освітніх систем учнів / учениць зараховують до державних шкіл, зважаючи, хоча б частково, на їхнє місце проживання. Відповідно до цієї політики, учнівство зазвичай має відвідувати найближчий до його місця проживання заклад освіти. Основна мета цієї практики — уникнути тривалих і дорогих поїздок до школи та повернення додому. Проте за останні десятиліття в багатьох країнах запровадили реформи, які дали сім'ям більше свободи у виборі навчальних закладів, послабивши прив'язку вибору закладу освіти до місця проживання. Яким чином ці реформи вплинули на соціальний склад шкіл?

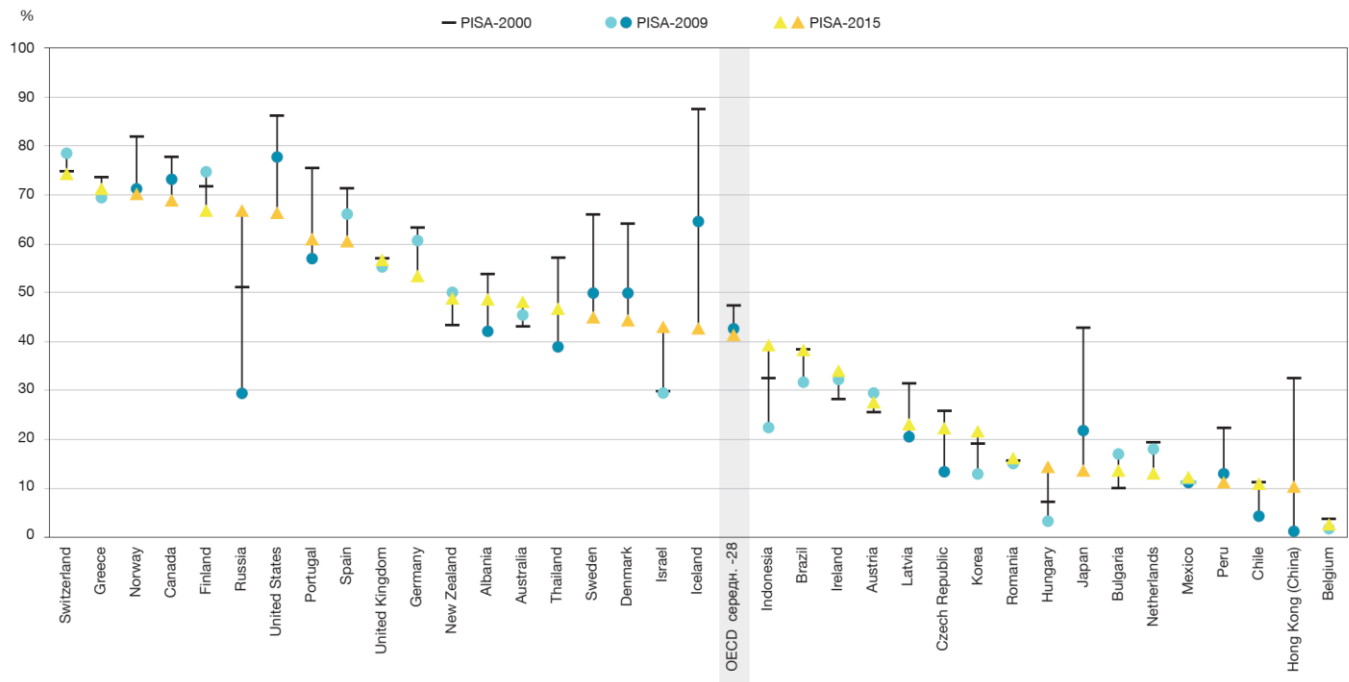
У багатьох країнах-учасницях PISA у 2015 році зарахування учнівства до закладів освіти менше залежало від місця проживання, ніж у 2000 році

У дослідженні PISA директорів закладів освіти запитали про критерії прийому учнівства до їхніх освітніх установ. У 2015 році в середньому по країнах ОЕСР 42% учнівства відвідували заклад освіти, директор/-ка якого повідомив/-ла, що «адреса проживання завжди враховується, коли учнів і учениць зараховують на навчання до закладу освіти». Цей показник виявився особливо високим лише в деяких країнах. Наприклад, понад 60% підлітків у Канаді, Фінляндії, Греції, Норвегії, Польщі, Португалії, російській федерації (автор.), Іспанії, Швейцарії та Сполучених Штатах навчалися в закладах освіти, в яких місце проживання було провідним критерієм для зарахування. На противагу цьому в Бельгії, Болгарії, Чилі, Гонконгу, Угорщині, Японії, Нідерландах, Мексиці, Перу та Румунії такого учнівства було менше 20%.

Низька щільність населення в деяких районах або обмежений доступ до транспорту чи закладів освіти можуть посилювати зв'язок між місцем проживання та вибором школи. Різні рівні обов'язкової середньої освіти також можуть впливати на міцність цього зв'язку: у деяких країнах модальна оцінка 15-річних (вік, у якому учнівство складає тест PISA) відповідає рівню базової середньої освіти, тоді як в інших країнах вона стосується старшої (профільної) середньої освіти. При цьому політики прийому на навчання за місцем проживання частіше дотримуються заклади освіти, які забезпечують саме базову середню освіту. Водночас спеціальні політики, які забезпечують вільний вибір школи, наприклад, політика відкритого зарахування в Бельгії, Чилі, Нідерландах і Сингапурі, також суттєво впливають на зв'язок між вибором школи й місцем проживання.

Навіть у країнах, які давно забезпечують право вибору закладу освіти, частка учнівства, яке навчається в закладах за місцем проживання зменшилася після оголошення перших результатів PISA у 2000 році. У період з 2000 по 2015 роки частка 15-річних підлітків, які навчаються в закладах освіти, що використовують місце проживання як критерій зарахування, знизилася на 20 процентних пунктів або більше в Данії, Гонконгу (Китай), Ісландії, Японії, Швеції та Сполучених Штатах. Частка таких підлітків значно зросла лише в чотирьох країнах: Угорщині, Ізраїлі, Люксембурзі та російській федерації (автор.).

Зміна вступу до закладів середньої освіти за місцем проживання між 2000 і 2015 роками¹

Примітка: Усі аналізи обмежуються закладами освіти за рівнем Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED) для 15-річних учнів і учениць.

На рисунку показані лише країни з доступними даними за 2000, 2009 та 2015 роки.

Темно-синім кольором показані статистично значущі відмінності між 2000 і 2009 роками. Статистично значущі відмінності між 2000 і 2015 роками показані помаранчевим кольором.

Середнє значення по країнах ОЕСР – 28 – відноситься до середнього арифметичного по всіх країнах ОЕСР з доступними даними з 2000 по 2015 рік.

Країни та економіки упорядковані за зменшенням відсотка учнівства, яке навчається в закладах освіти, де місце проживання завжди враховувалося для вступу в 2015 році.

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2015. Таблиця 2.4а у виданні OECD (2019), *Balancing School Choice and Equity: An International Perspective Based on PISA*, https://www.oecd.org/en/publications/balancing-school-choice-and-equity_2592c974-en.

Соціальна різноманітність у закладах освіти часто є меншою в країнах, де розподіл до закладу освіти менше залежить від домашньої адреси

З одного боку, пом'якшення зв'язку між зарахуванням до закладу освіти й домашньою адресою дає більше свободи батькам у виборі закладу для своєї дитини, що так само може значно впливати на соціальний склад закладів освіти. Жорсткий територіальний розподіл, наприклад, за площею водозбору, призводить до того, що заклади освіти відтворюють нерівномірне розшарування населення, закріплюючи таким чином сегрегацію між різними групами мешканців. Згодом така політика може навіть посилити сегрегаційні процеси у певній громаді. Учні й учениці з низьким соціально-економічним статусом можуть «застрягти» в закладах освіти низької якості, тому що їхні сім'ї не можуть дозволити собі проживати поблизу закладів вищої якості.

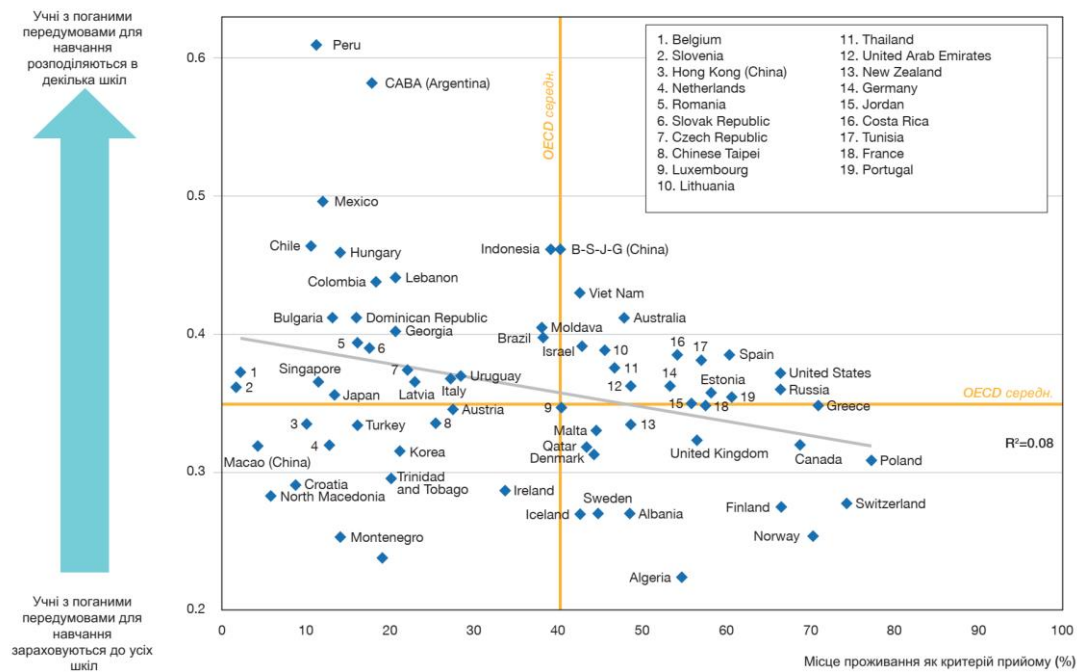
З іншого боку, критики права на вибір закладу освіти підкреслюють, що такі програми також можуть посилити, а не пом'якшити соціально-економічне розшарування закладів освіти. Так може статися, якщо лише найбільш освічені й забезпечені батьки будуть користуватися цими програмами, оскільки вони мають більше ресурсів чи кращі ресурси для визначення й вибору закладів освіти найвищої якості, або через складність процедур прийому й зарахування в цих закладах.

Дані PISA показують, що обидва аргументи можуть бути вагомими. Частка учнівства, яке навчається в закладах освіти, де зарахування здійснюється на основі домашньої адреси, позитивно пов'язана із соціально-економічною сегрегацією таких закладів. Деякі з країн, де розподіл до закладів обов'язкової освіти найчастіше пов'язаний із домашньою адресою, наприклад, Канада, Фінляндія, Греція, Норвегія та Швейцарія, належать до тих, де учні й учениці з поганими передумовами для навчання рідше сконцентровані в певних закладах освіти. Порівняно з ними, у Чилі, Угорщині, Мексиці та Перу, де розподіл до закладів освіти не пов'язаний із домашньою адресою, учнівство з поганими передумовами для навчання збирають у невеликій кількості закладів.

Однак із цієї моделі є багато винятків. Наприклад, у Хорватії, Нідерландах та Республіці Північна Македонія розподіл до закладів освіти нечасто ґрунтується на домашній адресі, але соціально-економічної сегрегації закладів не спостерігається. Зв'язок між зарахуванням учнівства за домашньою адресою і соціально-економічною сегрегацією закладів справді слабкий. Проте, аналіз тенденцій соціального розмаїття й практики зарахування до закладу освіти протягом кількох циклів дослідження PISA підтверджує цей зв'язок між практиками зарахування до закладів освіти й сортуванням по закладах освіти: соціальна сегрегація найбільше зросла в країнах, де застосування місця проживання як критерію знизилося.

Сегрегація учнів і учениць із поганими соціально-економічними передумовами та використання домашньої адреси для зарахування до закладу освіти¹

Примітки: Усі аналізи обмежуються закладами освіти за рівнем Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED) для 15-річних учнів і учениць.

Учнівство з поганими соціально-економічними передумовами – це ті, хто перебуває в нижній чверті за PISA індексом економічного, соціального та культурного статусу (ESCS) у своїй країні.

Значення R^2 вказує на дисперсію індексу відмінності для учнівства з поганими соціально-економічними передумовами, що пояснюється відмінностями в частці таких підлітків у закладах освіти, де використовують місце проживання як критерій прийому. Це міра міцності зв'язку між нерівномірним розподілом учнівства між закладами та розподілом учнівства до закладів освіти за місцем проживання на рівні країни.

Литва стала членом ОЕСР 5 липня 2018 року. Однак, згідно з іншими публікаціями на основі даних PISA-2015, Литва не входить до розрахунку середнього показника по країнах ОЕСР.

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2015. Таблиця 2.4а у виданні OECD (2019), *Balancing School Choice and Equity: An International Perspective Based on PISA*, https://www.oecd.org/en/publications/balancing-school-choice-and-equity_2592c974-en.

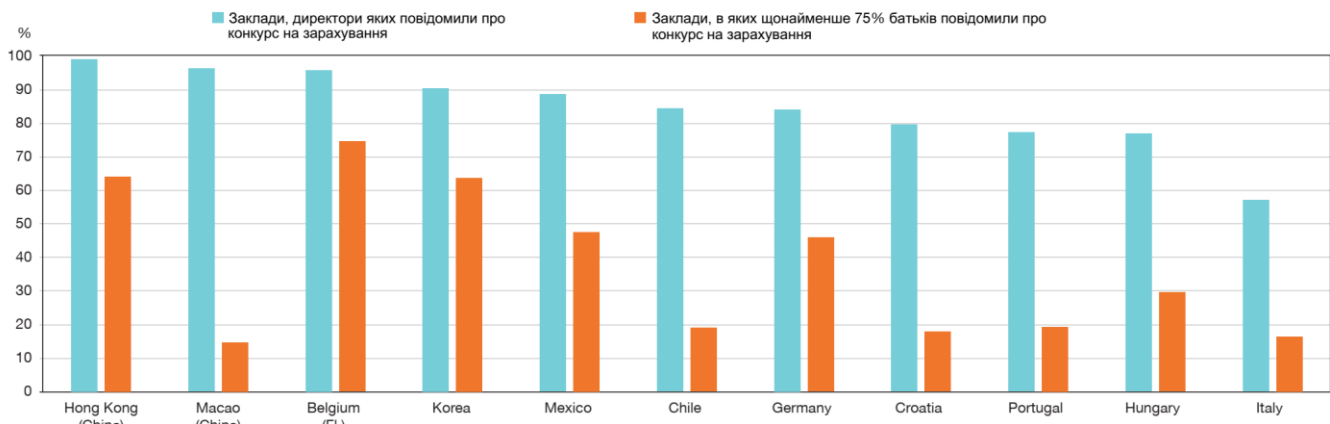
Родини часто вважають свій вибір закладів освіти більш обмеженим, ніж про це повідомляють директори /-ки) закладів освіти

Політика вибору закладу освіти часто пропагується як спосіб стимулювання більшої різноманітності освітніх пропозицій або заохочення інновацій, які підвищують ефективність і покращують результати навчання в довгостроковій перспективі. Проте, якщо заклади освіти, до яких подали заяв більше, ніж є місць, можуть «зняти вершки», тобто вибрати найздібніших учнів і учениць, то їм може не знадобитися докладати багато зусиль, щоб показати хороші результати.

Дані дослідження PISA свідчать про те, що в багатьох країнах кількість учнівства, зарахованого до закладів освіти за місцем проживання, зменшилася, а частка тих, які навчаються у закладах освіти, що завжди враховують результати успішності учнівства (включно з іспитами) під час вступу, зросла з 2000 по 2015 рік.

Крім того, навіть якщо заклади освіти не обмежують критерії прийому домашньою адресою, деякі батьки можуть не усвідомлювати, що в них є багато варіантів. У дослідженні PISA-2012 батьків і директорів шкіл в 11 країнах / економіках (Бельгія [Фламандська спільнота], Чилі, Хорватія, Німеччина, Гонконг [Китай], Угорщина, Італія, Корея, Макао [Китай], Мексика та Португалія) запитали, чи заклад освіти їхньої дитини конкурує за зарахування принаймні ще з одним закладом. У більшості з цих країн, навіть якщо директор /-ка) повідомив /-ла, що його чи її заклад освіти конкурує з іншими, принаймні чверть батьків, чії діти відвідують цей заклад, не повідомили про це. Наприклад, у Чилі та Макао (Китай) майже все керівництво закладів освіти повідомило, що їхній заклад конкурує принаймні ще з одним закладом, тоді як лише в 20% закладів освіти про це також повідомили 75% батьків.

Відсоток учнівства в закладах освіти, які конкурують принаймні ще з одним місцевим закладом освіти, 2012 рік¹

Примітки: Усі аналізи обмежуються закладами освіти за рівнем Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED) для 15-річних учнів і учениць. Показано лише країни та економіки, для яких доступні дані.

Країни та економіки упорядковані за зменшенням відсотка учнівства, яке навчається в закладах освіти, що конкурують принаймні з двома іншими закладами в місцевості, згідно із відповідями керівництва закладів освіти.

Джерело: ОЕСР, база даних PISA-2015. Таблиця 2.3 у виданні OECD (2019), *Balancing School Choice and Equity: An International Perspective Based on PISA*, https://www.oecd.org/en/publications/balancing-school-choice-and-equity_2592c974-en.

Ця різниця у сприйнятті між батьками й керівництвом закладів освіти може мати кілька пояснень. Наприклад, плата за навчання може унеможливити для деяких сімей вибір приватних чи незалежних закладів освіти так само, як відсутність транспорту може ускладнити або унеможливити доступ до державних закладів. Навіть маючи кілька варіантів, деякі батьки, швидше за все, розглядатимуть лише ті заклади, що розташовані поблизу від їхнього дому, щоб уникнути довгих поїздок своїх дітей. Відповідаючи на запитання про основні критерії, які мають значення під час вибору закладу освіти для своєї дитини, більшість батьків, особливо з родин з поганими передумовами для навчання, повідомили, що відстань є важливим критерієм.

Узагальнення

Без належного регулювання програми вибору закладів освіти можуть призвести до більшої соціально-економічної сегрегації цих закладів, якщо лише заможні сім'ї скористаються перевагами більшої кількості доступних варіантів і якщо заклади освіти, до яких хочуть вступити більше осіб, ніж вони мають місць, зможуть «зняти вершки», обираючи найздібніших. Надання батькам більшої кількості варіантів для вибору закладів освіти для своїх дітей може бути недостатнім для зменшення соціального розшарування закладів. Збалансування вибору закладу освіти та справедливості вимагає регулювання освітньої політики й практики таким чином, щоб заклади освіти конкурували за якістю, а не за вибірковістю.

За детальною інформацією

Звертайтеся до: Pauline Givord (Pauline.Givord@oecd.org)

Ознайомтеся з: *Balancing School Choice and Equity: An International Perspective Based on PISA*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/2592c974-e>

У наступному числі: Чи більша соціальна різноманітність у закладах середньої освіти впливає на справедливість у результатах навчання?

Це дослідження опубліковано під відповідальність генерального секретаріату ОЕСР. Погляди та аргументи, висловлені в ньому, можуть не відображати офіційної позиції країн-членів ОЕСР. Цей документ, як і будь-які дані чи мапи, включені до нього, не мають жодних упереджень щодо статусу чи суверенітету будь-яких територій, установлених кордонів чи ліній розмежування, назв будь-яких територій, міст чи місцевостей. Статистичні дані щодо Ізраїлю надані відповідними органами Ізраїлю. Відповідальність за ці дані лежить на відповідних органах. Використання цих даних ОЕСР не зачіпає статусу Голанських висот, Східного Єрусалиму та Ізраїльських поселень на Західному березі за умовами міжнародного права.

Переклад: Юлія ШПАК, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Редагування: Галина БОНДАРЕНКО, методистка відділу досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти.

Науковий супровід: Тетяна ВАКУЛЕНКО, директор Українського центру оцінювання якості освіти; Василь ТЕРЕЩЕНКО, заступник директора Українського центру оцінювання якості освіти;

Ця робота доступна відповідно до ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 IGO (CC BY-NC-SA 3.0 IGO). Для отримання детальної інформації щодо обсягу та умов ліцензії, а також можливого комерційного використання цієї роботи або використання даних PISA, будь ласка, зверніться до розділу Terms and Conditions на сайті www.oecd.org.

Примітки до графіків:

1. Переклад назв країн і економік, які беруть участь у PISA.

Finland	Фінляндія	Bosnia and Herzegovina	Боснія і Герцеговина
Korea	Корея	Moldova	Молдова
B-S-J-Z (China)	П-Ш-Ц-Ч (Китай)	Israel	Ізраїль
Lebanon	Ліван	Baku (Azerbaijan)	Баку (Азербайджан)
Iceland	Ісландія	Russia	Росія
North Macedonia	Північна Македонія	Kosovo	Косово
Saudi Arabia	Саудівська Аравія	Dominican Republic	Домініканська Республіка
Ukraine	Україна	Hong Kong (China)	Гонконг (Китай)
Estonia	Естонія	Germany	Німеччина
Bulgaria	Болгарія	Kazakhstan	Казахстан
Philippines	Філіппіни	Argentina	Аргентина
Australia	Австралія	United Kingdom	Великобританія
Georgia	Грузія	France	Франція
Sweden	Швеція	Colombia	Колумбія
Romania	Румунія	Croatia	Хорватія
Canada	Канада	Turkey	Туреччина
Luxembourg	Люксембург	Austria	Австрія
Belarus	Білорусь	Malta	Мальта
Albania	Албанія	Slovenia	Словенія
Poland	Польща	Peru	Перу
Qatar	Катар	Chile	Чилі
New Zealand	Нова Зеландія	Slovak Republic	Словацька Республіка
Hungary	Угорщина	Costa Rica	Коста-Ріка
Denmark	Данія	Czech Republic	Чеська Республіка
Latvia	Латвія	Ireland	Ірландія
Panama	Панама	Switzerland	Швейцарія
Jordan	Йорданія	Malaysia	Малайзія
Macao (China)	Макао (Китай)	United States	Сполучені Штати
Spain	Іспанія	Portugal	Португалія
Thailand	Таїланд	United Arab Emirates	Об'єднані Арабські
Brunei Darussalam	Бруней-Даруссалам		Емірати
Lithuania	Литва	Brazil	Бразилія
Greece	Греція	Singapore	Сингапур
Morocco	Марокко	Belgium	Бельгія
Serbia	Сербія	Indonesia	Індонезія
Japan	Японія	Italy	Італія
Mexico	Мексика	Netherlands	Нідерланди
Chinese Taipei	Китайський Тайбей	Norway	Норвегія
Uruguay	Уругвай	Viet Nam	В'єтнам
Montenegro	Чорногорія		